

ДОБА КНЯЗІВ ОСТРОЗЬКИХ

Тарас ВИХОВАНЕЦЬ

Роди Острозьких та Заславських
у праці Яна-Станіслава Яблоновського
«*Traktat o familiach y colligacyach...*»
(поч. XVIII ст.)

Походження та родинні пов'язання волинських князівських і шляхетських фамілій будять зацікавлення протягом багатьох століть. На сьогодні в арсеналі дослідників уже нагромадилась чимала кількість історичних студій, так чи інакше пов'язаних із цією проблематикою [1]. Серед них відомі багатьом фахівцям праці Бартоломія Папроцького, Каспра Несецького, Станіслава-Казимира Коссаковського, Юзефа Вольффа, Адама Бонецького, Северина Уруського, Адама-Амількара Косинського, Олександра Влодарського та багатьох ін. При цьому, як видається, широкому колу науковців майже незнана в цій царині ще одна людина – Ян-Станіслав Яблоновський – відомий свого часу політик, державний діяч і письменник.

Серед рукописів Національного закладу ім. Осолінських у Вроцлаві (Польща) під № II / 6626 зберігається анонімна праця початку XVIII ст. за назвою «*Traktat o familiach y colligacyach, pokrewieństwach między sobą Domów polskich y litewskich, teraz słyńacych y na wrzędach y senatorstwach będących, actu albo niedawno zmarłych ludzi, y onychże colligacyach z postronnemi w cudzych kraiach Domami*» [2]. Час виникнення пам'ятки в довідкових матеріалах згаданої установи окреслений у межах 1701 – 1726 років. «Трактат» має вигляд переплетеного, доволі охайно та каліграфічно виконаного рукопису з ініціалами, художніми заставками й містить об'ємні чи більш лаконічні відомості про кілька десятків князівських та шляхетських родів¹. Обсяг тексту – 103 сторінки.

¹Роди, згадані у праці Я.-С. Яблоновського: «Собеський» (с. 7-10), «Кн. Четвертинський» (с. 10), «Кн. Острозький» (с. 10-13), «Кн. Вишневецький Корибут» (с. 13-17), «Кн. Чарторийський» (с. 17-18), «Кн. Сангушко» (с. 18-19), «Кн. Гедройц» (с. 19), «Кн. Корецькі» (с. 19-20), «Кн. Радзивіл» (с. 20-23). Дому шляхетські за алфавітом: «Браницький» (с. 23-24), «Білінський» (с. 24-25), «Бжостовський» (с. 25), «Бокун» (с. 25-26), «Чарнковський» (с. 26), «Ходоровський» (с. 26-27), «Чарнецький» (с. 27-28), «Ходкевич» (с. 28), «Чапський» (с. 28-29), «Хоментовський» (с. 29-30), «Данілович» (с. 30-31), «Денгофф» (с. 31-33), «Дзятинський» (с. 33-34), «Дідушицький» (с. 34-35), «Дунін» (с. 35), «Донбський» (с. 35-36), «Фредро» (с. 36), «Гембіцький» (с. 36-37), «Грудзінський» (с. 37), «Гнівош» (с. 38), «Гнінський» (с. 38), «Гуровський» (с. 38-39), «Гумецький» (с. 39), «Йордан і Розвадовський» (с. 39-40), «Яблоновський» (с. 40-44),

З невідомих причин автор приховав своє ім'я, а також час і місце створення праці. Однак з'ясувати ребус із трьома невідомими не становить труднощів, бо й сам рукопис почасти проливає світло на цю проблему. Розпочнімо з того, що на сторінках «Трактату» автор неодноразово прописує ті чи інші деталі свого родоводу, та найчіткіше його персону вирисовується в розділі, присвяченому Дому Яблоновських, про який він говорить: «*Dom móu*». Автор стверджує, що його «*przodek z Niemiec wyszedł, y miał się zwać graffem Wincholc*», після чого невдовзі додає: «*Gniazdo moie Jabłonów, na granicy plockiey y ruskiey leżące, wydaie mię, żem mazur. Herb zaś móy, Prus nazwany, iako nie iest dany, ale przywrócony, y przypomniany indygenat pruski pokazuią, żem także y prusak*» (с. 41 [3]) [4]. Ще однією важливою для нас деталлю є те, що батьком автора, виявляється, був коронний гетьман Станіслав-Ян Яблоновський, який «*miał za sobą Maryannę Kazanowską, woiewodzanę braclawską, która była matką sześciu nas synów y sześciu nas córek*» (як зазначається, троє його братів і стільки ж сестер померли в молодому, а одна з сестер, Ельжбета, – у 16-річному віці (с. 42).

Хто ж саме став автором нашої пам'ятки? Знаємо, що дітьми великого коронного гетьмана були сини Ян-Станіслав, Олександр-Ян, Станіслав-Кароль та доньки Ядвіга-Тереза й Анна [5]. Між іншим, ці відомості прекрасно поєднуються зі свідченням самого автора, адже в сумі із приведеними вище кількість дітей гетьмана Яблоновського справді сукупно налічувала дванадцятьоро осіб. До остаточного з'ясування персони аноніма залишився

«Красінський» (с. 44-45), «Казановський» (с. 45-47), «Конецпольський» (с. 47-48), «Калиновський» (с. 48-49), «Кросновський» (с. 49-50), «Контський» (с. 50-51), «Косаковський» (с. 51), «Криштин» (с. 51-52), «Косс» (с. 52), «Лецинський» (с. 52-55), «Любомирський» (с. 55-58), «Ляницкоронський» (с. 58-59), «Леневський» (с. 59-60), «Ледуховський» (с. 60), «Лац» (с. 60), «Лось» (с. 61), «Мишковський» (с. 61-62), «Мнішех» (!) (с. 62-63), «Моритин» (с. 63-64), «Малаховський» (с. 65), «Остроз» (с. 65-67), «Оссолінський» (с. 67-68), «Опалінський» (с. 68-70), «Огінський» (с. 70-71), «Потоцький» (с. 71-79), «Пац» (с. 79), «Пжиємський» (с. 79-80), «Пражмовський» (с. 80), «Полубінський» (с. 80-81), «Потій» (с. 81), «Пжебендовський» (с. 81-82), «Розражевський» (с. 82-83), «Радзейовський» (с. 83), «Жевуський» (с. 83-84), «Радоміцький» (с. 84-85), «Сенявський» (с. 85-86), «Сапега» (с. 86-88), «Стадніцький» (с. 88-89), «Свірський і Романовський» (с. 89), «Сераковський» (с. 89-90), «Служка» (с. 90-91), «Скарбек» (с. 91), «Шембек» (с. 91-92), «Счука» (с. 92-93), «Шанявський» (с. 93), «Тишкевич» (с. 93-94), «Тенчинський» (с. 94), «Тарновський» (с. 94-95), «Тарло» (с. 95-97), «Улінський» (с. 97-98), «Вельпольський» (с. 98-99), «Варицький» (с. 99), «Ваповський» (с. 99-100), «Вельогурський» (с. 100), «Волович» (с. 100-101), «Замойський» (с. 101-103), «Залуський» (с. 103-104), «Загоровський» (с. 104-105), «Завадський» (с. 105).

буквально один крок. Сам про себе автор говорить, що з дітей, котрі досягли повноліття, він був найстаршим сином; у віці сімнадцяти років отримав уряд коронного хорунжого; його дружиною стала Йоанна, маркграфиня де Бетюн (с. 42). Відтак, не залишається сумнівів для того, що нашим прихованим героєм є Ян-Станіслав Яблоновський (1669-1731).

Залишається визначити, де й у який час могла постати згадана вище праця. Розпочинаючи рукопис, Ян-Станіслав, між іншим, зазначив: «... *Ja tylko do informacyi szlachcica per otium więzienia mego zebrałem imiona Domów y family polskich y litewskich...*» (с. 5), а отже з перших рядків обмовився, що «збирання» імен відбувалось «*упродовж вільного часу в ув'язненні*». Ще більш інтригуючим є пасаж, уміщений в уже знайомій нам розповіді про Дім шляхтичів Яблоновських: «*Infelici partialitatis fato przy Stanisławie y szwedach zarobiłem caesaris iram 1713. A w Warszawie bez sądu wzięty, dwie lata karę Boską w więzieniu znoszę, jeszcze niepewny, cui me fato Fortuna reseruat. To pisałem w więzieniu, w którym ciężkim na wszystko siedziałem lat trzy y miesiący 6, z mieysca się nieruszając*» (с. 43). Аби докладніше зрозуміти, про що говорив наш головний герой, придивімося ближче до його життєпису.

* * *

Майбутній руський воєвода Ян-Станіслав Яблоновський народився, швидше за все, після 10 травня 1669 року [6]. Освіту здобував у львівських єзуїтів, згодом – за кордоном, у Празі [7]. В 1687 р. був номінований на коронне хорунжівство [8]. В 1693 р. обійняв уряд волинського [9], а з 1697 р. – руського воєводи [10], які забезпечували місце в сенаті [11]. Упродовж перших років панування польського короля Августа II Ян-Станіслав належав до когорти його прихильників. У серпні 1698 р. в Раві Руській він вітав російського царя Петра I й навіть як перекладач брав участь у його таємних перемовинах із Августом [12]. Однак, у зв'язку зі складною ситуацією в державі, викликаною т. зв. Північною війною [13] та походом шведів на Волинь, руський воєвода прийняв рішення визнати зверхність іншого, протегованого Карлом XII, короля – свого небожа Станіслава Лещинського (останній був сином його рідної сестри Анни) (с. 42). Новий володар поставив Яблоновського на чолі державної канцелярії [14].

Приязний племінникові, Ян-Станіслав усіляко старався прихилити до короля Станіслава суспільство та впливових людей. Однак гребінь політичної хвилі в черговий раз підняв Августа II, який знову став королем. Як наслідок, Яблоновського позбавлено канцлерства. В 1710 р. руський воєвода формально в черговий раз визнав над собою зверхність щойно згаданого монарха, хоча зі спільниками таємно

намагався повернути трон Станіславу. Відтак, шукав підтримки для своїх планів у Франції, Англії, Німеччині. Коли Лещинський був уже готовий відмовитися від титулу, руський воєвода пропонував обрати на престол Францішка Ракоці [15].

Як активна політична фігура Ян-Станіслав знаходився під пильним оком Августа, аж, урешті-решт, 7 серпня 1713 р. нашого героя у зв'язку з таємними справами було заарештовано й ув'язнено у Кенігштейні (Саксонія). Після звільнення знову зобов'язався служити Августові II, схоже, надалі підтримуючи якісь стосунки з Лещинським. Ступив за межу вічності 28 квітня 1731 р. й був похований в єзуїтському костелі у Львові [16].

А тепер повернімося до приведених вище пасажів, де Яблоновський згадав про позбавлення волі. У світлі біографії воєводи стає зрозуміло, що йдеться про в'язницю в Кенігштейні, де він відбував королівську немилість. При цьому другий фрагмент містить у собі ще й досить виразний часовий злам: спочатку автор говорить про те, що зносить «*dwie lata karę Boską w więzieniu*», й одразу по тому додає про три з половиною роки тюремного строку, який йому довелося відбути. Зрозуміло, що це пізніша дописка до початкової версії тексту, яку так і не було стилістично узгоджено з основним викладом. Таким чином, отримуємо відповідь на запитання, де й коли створювалась рукописна пам'ятка. При цьому потрібно обмовитись, що, очевидно, остаточний варіант «Трактату» з'явився уже після звільнення [17].

* * *

Руський воєвода Ян-Станіслав Яблоновський виявився не лише кмітливим політичним діячем, а й людиною пера. Полюбляв науку, володів кількома мовами. У вільний час віддавався написанню віршів, хоча поетом у високому значенні цього слова так і не став. Говорили, що йому належить авторство 27 писемних творів латинською, польською та французькою мовами, хоча його родич, двоюрідний брат Юзеф-Олександр Яблоновський у своїй праці «*Museum Polonum*» зменшує їх кількість до двадцяти трьох і при цьому зазначає, що не всі було опубліковано [18]. Досліднику писемної творчості Яблоновських, Артурові Волинському наприкінці XIX ст. було відомо тільки 12 [19]. Як зазначає один із біографів руського воєводи: «*Ота його схильність до авторства досить розвинулась у в'язниці. Вирваний із кола родини і друзів, з гучного, публічного життя й раптово запроторений до самотнього покарання, він шукав полегшення та розради для своїх страждань і знайшов їх в інтелектуальних заняттях*» [20].

В його творах відобразилися суспільне життя, богобійність і прив'язаність до католицької релігії. Як зазначив Август Бельовський,

руський воєвода «писав байки... перебудував у польські рими Фенелонного Телемаха, нарешті відгукувався яскраво як про якісь значніші пригоди товариського життя, так і щодо публічних справ та, виявляючи при цьому обізнаність з історією й суспільними науками, робив над ними власні спостереження» [21]. Серед інших виділяється його твір мемуарно-автобіографічного характеру «Pamiętnik» [22].

Проте однією із найвідоміших стала морально-філософського кшталту праця «Skrupuł bez skrupułu w Polsce, albo oświecenie grzechów narodowi naszemu polskiemu zwyczajniejszych, a za grzechy nie mianych» (Львів, 1730) [23], написана воєводою на схилі життя. У ній автор відобразив ті чи інші вади суспільства, частинкою якого був і сам. При цьому помічав не тільки ганджі, властиві іншим людям, а й переступи, які самому не вдалося оминати. Закінчується твір словами: «Я, отже, ані нікого за образу не перепрошую, бо нікого не назвав, ані не боюсь читачевої цензури, бо не знайде, на кого гніватись, сам гришний, і, можливо, в тому самому, про що я тут говорив і нагадував. Шкодную про те, чим Бога образив, тішуся, що шкодную, і до смутку і виправлення спонукаю інших» [24].

* * *

В 1693 р. майбутній руський воєвода одружився з Йоанною, маркграфинею де Бетюн. У них народилися діти – сини Ян-Каєтан, Станіслав-Вінцентій і Дмитро-Олександр та доньки Катажина й Маріанна, до яких К. Несецький додає ще й Елеонору [25]. Згадані рідні брати, а також їх двоюрідний брат Юзеф-Олександр за однією інформацією – 16 квітня 1743 р., за іншими джерелами – 30 квітня 1744 р. отримали від імператора Карла VII князівський титул, який у Польщі було визнано щойно в 1773 році [26]. Відтак, право користуватися титулом одержали і їх нащадки. Як зазначає Гелена Верещицька, Ян-Каєтан «зарозумілістю і пихою перевищував всіх Яблоновських; родич Лециньських і через них споріднений із французьким двором, вважав себе за рівного монархам, видавав маніфести на зразок удільних князів...» [27].

Ще за життя Ян-Станіслав Яблоновський поступився Острожчиною для свого сина – равського воєводи Станіслава-Вінцентія (1694-1754) [28]. Маєткові перипетії продовжилися тим, що поміж трьома нащадками руського воєводи в 1737 р. у Львові відбувся поділ маєтків: Станіславові-Вінцентію відійшов Кривин [29], Янові-Каєтанові – Підкам'янь, а Дмитрові-Олександрові дістався Острогоз із деякими належними до нього селами. Згодом, як можна зрозуміти із трохи нечітких спогадів Станіслава-Вінцентія та враховуючи відомості, наведені Станіславом Кардашевичем, Дмитро поступився Острогом і на 1744 р. місто знову перебувало у того ж таки равського воєводи [30].

* * *

Безперечно, на тлі того, що вже відомо дослідникам Острогів, твір Яна-Станіслава Яблоновського не становить фактологічної вартості. Тим не менше, він викликає інтерес із точки зору історіографії проблеми, адже з'явився ще до виходу в світ славнозвісної праці Каспра Несецького «Kogona Polska» (1728-1743), а відтак, став своєрідною проміжною ланкою між нею та подібними творами, як от: «Herby gycerstwa polskiego» (1584) Бартоломія Папроцького, «Orbis Polonus» (1641-1645) Шимона Окольського, «Compendium» і «Nomenclator familiarum et stemmatum M. Ducatus Lithuaniae» (2 пол. XVII ст.) Войцеха Кояловича. Поки що достеменно не знаємо, чи представлені у праці відомості відбивають власну точку зору автора, а чи являють собою, сказати б, тогочасну суспільну опінію.

На переконання Яблоновського, рід князів Острозьких продовжувався по прямій лінії від «*xiążąt absolutów caley Rusi, iakim był xiąże Leo, co Lwów... fundował*». Залишається хіба що поставити риторичне запитання: «Чому руський воєвода згадав саме Лева Даниловича, а не, скажімо, Володимира Великого або Романа Мстиславича чи, нарешті, самого Данила Романовича?» Опісля йде почасти помилкова теза про те, що «*Ci xiążęta byli u królami halickimi, iako to Koloman, u wielkiej części Węgier, u Siedmiogrodzkiej ziemie panami*», адже, принаймні, Коломан був сином угорського короля Андрія II й не походив із руської династії...

Помітною є недостатня поінформованість руського воєводи щодо низки нюансів родоводу князів Острозьких. Так, за Яблоновським, «*Bazyli, woiewoda wołyński* (правильно: київський. – Т.В.) *a ostatni z xiążąt Ostrogskich schizmatyk, zostawił dwóch synów – Janusza u Alexandra*», залишивши поза увагою третього нащадка – литовського підчашого Костянтина Костянтиновича. Ззначаючи про те, що «*Janusz* (Костянтинович. – Т.В.), *nie miał syna tylko córki...*», Ян-Станіслав, схоже, не знав про двох синів краківського каштеляна – Василя-Войтеху († 1600) та Януша-Володимира (1617-1618), які померли в молодому віці [31]. Не дорахувався автор і трьох синів Олександра Костянтиновича – Олександра, Криштофа й Василя, згадуючи лише про двох (і маючи, вочевидь, на увазі Адама-Костянтина та Януша-Павла): «*Linia zaś Januszowego brata rodzzonego, to iest Alexandra, woiewody wołyńskiego, tak poszła: naprzód było dwóch synów, którzy się xiążętami Iarosławskimi nazywali...*».

На жаль, поряд із приведеними, в рукописі присутні й деякі інші неточності, які, зрештою, авторові можна почасти вибачити, адже, як він сам зазначає: «*To wszystko bez xiąg, z iedney pamięci, obiter mogło się napisać o tym prawdziwie iaśnie oświeconym, a już zgąszłym Domie Ostrogskim*». Докладний

аналіз пам'ятки міг би стати предметом окремого невеличкого дослідження в ході підготовки чергової синтетичної праці з історії роду Острозьких.

Примітки

1. Один із останніх узагальнюючих оглядів історіографії з цієї проблеми, що стосується волинської тематики, див.: *Ворончук І.* Родоводи волинської шляхти XVI – першої половини XVII ст. – Київ, 2009. – С.104-120.

2. У Львівській національній науковій бібліотеці України ім. В. Стефаника, у фонді Баворовських (спр. 78), очевидно, зберігається ще одна копія (оригінал?) цієї ж праці. Згадку про неї див.: *Betlej A.* Sibi, Deo, posteritati. *Jabłonowscy a sztuka w XVIII wieku.* – Kraków, 2010. – S. 30-31. Згідно з працею Юзефа Яблоновського «*Museum polonum*», Янові-Станіславу Яблоновському належить також авторство, схоже, чимось подібної за характером праці «*Europa colligata in Leszczyniorum domo, polonico et gallico idiomate*» (Франкоф, 1725) (див.: *Estreicher K.* *Bibliografia polska.* – Kraków, 1900. – Т. 18. – S. 346).

3. Тут і далі вказівка на сторінку, подана в дужках, якщо не зазначено іншого, являє собою сторінку з аналізованого рукопису.

4. Про походження Яблоновських герба «Прус III» див. також: *Niesiecki K.* *Herbarz polski / Wyd. J. N. Bobrowicz.* – Lipsk, 1859. – Т. 4. – S. 415; *Российская родословная книга / Изд. П. Долгоруков.* – Санктпетербург, 1856. – Ч. 3. – С. 66; *Żychliński T.* *Złota księga szlachty polskiej.* – Poznań, 1881. – R. 3. – S. 97; *Boniecki A.* *Herbarz polski.* – Warszawa, 1905. – Cz. 1. – Т. 8. – S. 107; *Uruski S. Kosiński A. A. Włodarski A.* *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej.* – Warszawa, 1908. – Т. 5. – S. 295.

5. *Dworzaczek W.* *Genealogia. Tablice.* – Warszawa, 1959. – Tabl. 154: *Jabłonowscy.* Імена інших дітей, котрі померли в маленькому/молодому віці, схоже, забулися. Принаймні, навіть давні родоводи їх не згадують. Див., напр.: *Archiwum Narodowe w Krakowie (Polska). Archiwum Dzikowskie Tarnowskich,* sygn. 159, s. 149.

6. *Dworzaczek W.* *Genealogia.* – Tabl. 154: *Jabłonowscy.* Час народження впливає з обставини, що в момент номінації на коронне хорунжівство (10 травня 1687 р.) йому вже було 17 років (с. 42) (*Urzednicy centralni i nadworni Polski XIV – XVIII wieku. Spisy / Opr. K. Chlapowski, S. Ciara, E. Kądziała, T. Nowakowski, E. Opaliński, G. Rutkowska, T. Zielińska.* – Kórnik, 1992. – S. 28).

7. *Pamiętnik Jana Stanisława Jabłonowskiego, wojewody ruskiego / Wyd. A. Bielowski.* – Lwów, 1862. – S. 3.

8. *Urzednicy centralni i nadworni...* – S. 28.

9. *Urzednicy wołyńscy XIV – XVIII wieku. Spisy / Opr. M. Wolski.* – Kórnik, 2007. – S. 153.

10. *Urzednicy województwa ruskiego XIV – XVIII wieku. Spisy / Opr. K. Przyboś.* – Wrocław, 1987. – S. 163.

11. Невдовзі після того, як Ян-Станіслав отримав крісло волинського воєводи, його батько намагався, але невдало, виклопотати для сина вищий в ієрархії і прибутковий уряд мальборкського воєводи (*Ciara S.* *Senatorowie i dygnitarzy koronni w drugiej połowie XVII wieku.* – Wrocław; Warszawa; Kraków, 1990. – S. 137).

12. *Gierowski J.* *Jabłonowski Jan Stanisław // Polski słownik biograficzny (далі – PSB).* – Wrocław; Warszawa; Kraków, 1963. – Т. 10. – S. 221; *Вихованець В.* *Князі*

Острозькі і Яблоновські – давні господарі Нетішина // Актуальні проблеми географії, екології, історії Великої Волині. АCADEMIA на пошану доцента Миколи Юхимовича Костриці (до 60-річчя від дня народження) [Науковий збірник «Велика Волинь», т. 27]. – Житомир, 2004. – С. 355. *Його ж.* Штрихи до давньої історії села Нетішина // *Вісник Нетішинського краєзнавчого музею.* – 2014. – Вип. 5. – С. 9. За М. Молчановим, зустріч монархів відбулась 31 липня (*Молчанов Н.* *Дипломатія Петра Великого.* – Москва, 1990. – С. 116).

13. Про деякі події цього періоду на теренах України див.: *Смолій В. Степанков В.* *Правобережна Україна у другій половині XVII – XVIII ст.: проблема державотворення.* – Київ, 1993. – С. 53-57.

14. *Gierowski J.* *Jabłonowski Jan Stanisław...* – S. 221; *Urzednicy centralni i nadworni...* – S. 57.

15. *Gierowski J.* *Jabłonowski Jan Stanisław...* – S. 221-222; див. також: *Jarochowski K.* *Jan Stanisław Jabłonowski Wojewoda Ruski i zatarg jego z królem Augustem II // K. Jarochowski.* *Opowiadania i studia historyczne.* – Warszawa, 1877. – S. 52-89.

16. *Gierowski J.* *Jabłonowski Jan Stanisław...* – S. 222; *Żychliński T.* *Złota księga szlachty polskiej.* – R. 3. – S. 98; *Jenike L.* *Jan Stanisław Jabłonowski, wojewoda ruski // Tygodnik illustrowany.* – 1863. – N 177. – 14 lutego. – Т. 7. – S. 62.

17. Термін ув'язнення, згаданий Яблоновським, дещо відмінний від приведеного Ю. Геровським – у першому випадку йдеться про три з половиною роки, в другому – про три роки і, приблизно, чотири місяці.

18. *Pamiętnik Jana Stanisława Jabłonowskiego...* – S. 28-29.

19. *Wołyński A.* *Książęta Jabłonowscy w literaturze // Tygodnik illustrowany.* – 1880. – Т. 10. – Ser. 3. – S. 86-87; 101-103; 115-116; 142; 155-157; 172-174; 204-206; 218-220. Крім приведеної, твори Я.-С. Яблоновського згадуються у наступних працях: *Skrupuł bez skrupułu w Polsce, albo oświecenie grzechów narodowi naszemu polskiemu zwyczajniejszych, a za grzechy nie mianych. Traktat po prostu grzechy roztrzasający, na rozdziały podzielony, przez pewnego polaka temż grzechami grzesznego, ale żałującego, na poprawę swoją i ludzką podany / Wyd. K. J. Turowski.* – Kraków, 1858. – S. 55-56; *Niesiecki K.* *Herbarz polski.* – Т. 4. – S. 418-419; *Pamiętnik Jana Stanisława Jabłonowskiego...* – S. 29-34; *Estreicher K.* *Bibliografia polska.* – Т. 18. – S. 341-346; *Betlej A.* *Sibi, Deo, posteritati...* – S. 30-31.

20. *Pamiętnik Jana Stanisława Jabłonowskiego...* – S. 29.

21. *Ibidem.* – S. 34.

22. *Pamiętnik Jana Stanisława Jabłonowskiego...*

23. *Skrupuł bez skrupułu w Polsce...*

24. *Ibidem.* – S. 53; *Pamiętnik Jana Stanisława Jabłonowskiego...* – S. 35.

25. *Gierowski J.* *Jabłonowski Jan Stanisław...* – S. 222; *Niesiecki K.* *Herbarz polski.* – Т. 4. – S. 419.

26. *Dunin-Borkowski J. S.* *Rocznik szlachty polskiej.* – Lwów, 1883. – Т. 2. – S. 13; *Ejusdem.* *Spis nazwisk szlachty polskiej.* – Lwów, 1887. – S. 125; *Ejusdem.* *Genealogie żyjących utytułowionych rodów polskich.* – Lwów, 1895. – S. 23; *Wereszycka H.* *Jabłonowski Jan Kajetan // PSB.* – Т. 10. – S. 223; *Boniecki A.* *Herbarz polski.* – Warszawa, 1905. – Cz. 1. – Т. 8. – S. 107; *Niesiecki K.* *Herbarz polski.* – Т. 4. – S. 420.

27. *Wereszyska H.* Jabłonowski Jan Kajetan. – S. 223.

28. Див.: *Вихованець Т.* Матеріали з історичної топографії Острога першої третини XIX століття // Острозький краєзнавчий збірник. – Острог, 2012. – Вип. 5. – С. 230, 241: прим. 46.

29. Про кривинську резиденцію С.-В. Яблоновського див.: *Бетлей А.* Резиденція равського воєводи Станіслава Вінцентія Яблоновського в Кривині у світлі першоджерел // Архітектурна спадщина Волині. Збірник наукових праць. – Рівне, 2012. – Вип. 3. – С. 10-15.

30. Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu (Polska), rkps 2249: *Pamiętnik Stanisława Wincentego Jabłonowskiego xiążęcia św. Państwa Rzymskiego, wojewody rawskiego, starosty białocerkiewskiego [z lat 1734-1737].* k. 9v – 10v. *Kardaszewicz S.* Dzieje dawniejsze miasta Ostroga: Materyały do historyi Wołynia. – Warszawa; Kraków, 1913. – S. 243.

31. *Яковенко Н.* Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна. – Київ, 2008. – С. 308.

Додаток.

TRAKTAT O FAMILIACH Y COLLIGACYACH,
POKREWIEŃSTWACH
MIĘDZY SOBĄ DOMÓW POLSKICH I LITEWSKICH,
TERAZ SŁYŃĄCYCH
Y NA VRZĘDACH Y SENATORSTWACH BĘDĄCYCH,
ACTU ALBO NIEDAWNO ZMARŁYCH LUDZI, Y
ONYCHŻE COLLIGACYACH
Z POSTRONNEMI W CUDZYCH KRAIACH DOMAMI²

(фрагмент)

[...]

^aX. OSTROGSKI^a

Lubo ten Dom^b wielki zadni naszych iuż zszedł y osobie xięcia Alexandra [1] y siostry iego rodzoney xiężny Teofili [2]: Alexandra bezżennego y bezdzietnego, Teofilę zaś po dwu mężach wdowę – iednego x(ię)cia Dymitra Wiśniowieckiego [3], kasztelana krakowskiego, hetmana w(ielkieg)o kor(onnego), z którym żadnych dzieci nie || [s. 11] nie miała, a drugiego Iózefa Lubomirskiego [4].

Lubo mówię, iuż tego Domu niemasz, iednakże krewni iego y successorowie żyją. Tedy o tym Domie to krótko wiedzieć potrzeba: xiążęta Ostrogscy idą in recta linea od xiążąt absolutów całej Rusi, iakim był xiąże Leo [5], co Lwów post revolutionem saeculorum fundował. Ci xiążęta byli y królami halickimi, iako to Koloman [6], y wielkiey części Węgier, y Siedmiogrodzkiej ziemie panami. Tandem po długich woynach, gdy królowie polscy ruskie prowincye podbili, y oni ze wszystkim kraiem poddalisię pod prawo Królestwa Polskiego et aequalitatem cum statu nobilitari przyięli, zostawiwszy sobie amplissimas possessiones dóbr na Rusi, na Ukrainie y na Wołyniu.

A że ich było dwie linie, iedni sobie ufundowali miasto y

²Фрагмент «Трактату», що стосується родів Острозьких і Заславських, публікується близько до тексту джерела. При цьому модернізовано пунктуацію, осучаснено написання великої літери, при потребі проставлено діакритичні знаки. Відсутні фрагменти скорочених слів подано в круглих дужках, надрядкові літери передано курсивом.

xięstwo Ostróg y nazwalisię xiążętami Ostrogskimi, drudzy fundowali Zasław y nazwalisię xiążętami Zasławskimi. Tak iuż in aequalitate w Polsce żyjąc przy wielkich dostatkach y państwach, wielkie urzędy y senatorstwa mieli. Aż na koniec, za panowania króla Stefana [7], Bazyli [8], wojewoda wołyński [9] a ostatni z xiążąt Ostrogskich schizmatyk, zostawił dwóch synów – Ianusza [10] y Alexandra [11]. Ianusz kasztelanem krakowskim był. Alexander – wojewoda wołyńskim. Że zaś ci dway bracia zle z sobą żyli. Ianusz, nie mając syna tylko córki [12], chciał brata Alexandra privare successione na wieki. Przeto iedną córkę wydał za xięcia Radziwiłła [13], z której córki successora nie było. Drugą córkę wydał za xięcia Zasławskiego [14], kasztelana kirowskiego, cum obligatione, żebysię nie xięciem Zasławskim, ale Ostrogskim nazywał.

Lubo ten Dom był ieden z Domem iego, wszystkie mu dobra puścił, ale nazaczył y chciał, żeby po śmierci wnuka swego a syna iego pewne dobra, iako y połowa miasta Ostroga, dostały się kawalerom maltańskim; aby kawalera tego Rzeczpospolita cała obierała; żeby ten kawaler xiążęciem się Ostrogskim nazywał, y pewną quotę woyska || [s. 12] na usługę Rzeczyp(ospoli)tey wystawował, y to nazwał ordynacyą [15]. Którą ordynacyą Rzeczpospolita przez constytucyą uczynić mu pozwoliła, ale nie approbowała ex post facto na nię, bo tego xięcia Zasławskiego [16] a kasztelana kirowskiego [17], xięcia Ianuszowego, syn, xiąże Dominik [18], wojewoda sendomirski, dotrzymał ią do śmierci.

Miał zaś żonę Katarzynę Sobieską [19], rodzoną króla Iana [20] siostrę, z której zostawione dzieci: Alexander y xiężna Teofila, na których dwóch Dom ten wielki skończył się. Nie dali sobie tey ordynacyi Ostroga wydrzeć. Tóż czyni y Lubomirski [21], syn tey Teofili, y teyże córka [22], za xięciem Sanguszkim [23] będąca. Ten xiąże Zasławski [24], a przezwany xiąże Ostrogski, dziad Alexandra y Teofili, siostrę rodzoną swoją, Katarzynę [25], wydał za Ostroroga [26], wojewodę poznańskiego, która była matką Anny Ostroróżanki, a żony Iana Jabłonowskiego [27], miecznika koronnego, a dziada mego rodzonego.

Linia zaś Ianuszowego brata rodzonego, to iest Alexandra, wojewody wołyńskiego, tak poszła: napród było dwóch synów [28], którzy się xiążętami Iaroslawnymi [29] nazywali, ci się, nie żeniąc, obay pomarli. Ich zaś siostry: Anna Aloizya [30] poszła za Chodkiewicza [31], wojewodę wileńskiego, hetmana w(ielkieg)o koronnego [32] y litewskiego, cona pierwszey chocimskiej z Władysławem [33] królewiczem kommandował przeciwko Osmanowi [34], cesarzowi tureckiemu – ta, krótko żywszy z mężem, po śmierci iego wdową blisko lat 30st żyła y umarła bez dzieci in opinione sanctitatis. Iezuitów na dwóch mieyscach fundowawszy – w Iaroslawniu y w Ostrogu. Druga [35] siostra iey poszła za Lubomirskiego [36], wojewodę krakowskiego, o którym przy Domie Lubomirskich mówić się będzie. Trzecia [37] – za Tomasza Zamoyskiego [38], kanclerza w(ielkieg)o koronnego. Y tak ta substancya Alexandra, xięcia Ostrogskiego, weszła przez córki w Dom Lubomirskich, Zamoyskich y Koniecpolskich [39], bo Koniecpolski [40] miał za sobą córkę tey xiężny, co za Tomaszem Zamoym || [s. 13] Zamoyskim, kanclerzem koronnym, była.

Przepomniałem powiedzieć, że ci xiążęta Iaroslawni, y te trzy siostry – Chodkiewiczowa, Lubomirska y Zamoyska, dzieci xięcia Alexandra Ostrogskiego, wojewody wołyńskiego, są splodzone y urodzone z Kostczanki [41],

córki Kostki [42], wojewody sandomirskiego, który był kandydatem na Królestwo Polskie na elekcyi Henryka [43], króla francuzkiego y polskiego. To wszystko bez xiąg, z iedney pamięci obiter mogło się napisać o tym prawdziwie iaśnie oświeconym, a iuz zgasłym Domie Ostrogskim.

[...]

[Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu (Polska), rękopis II / 6626, s. 10-13].

Глосарій:

in recta linea (*лат.*) – по прямій лінії; tandem (*лат.*) – урешті; et aequalitatem cum statu nobilitari (*лат.*) – і рівність зі шляхетським станом; amplissimas possessiones (*лат.*) – розлогі володіння; in aequalitate (*лат.*) – у рівності; privare successione (*лат.*) – позбавити спадку; cum obligatione (*лат.*) – з обов'язком; ex post facto (*лат.*) – пізніше, згодом; in opinione sanctitatis (*лат.*) – «з ореолом святої»; obiter (*лат.*) – в тих умовах.

Примітки до тексту:

^{a-a} В оригіналі фрагмент виділено червоним кольором.

^b Вираз «Dom» у значенні «рід» в публікації, як і в оригіналі, залишаємо написаним із великої букви.

Примітки

1. Олександр-Януш Заславський (1651-1673), III Острозький ординат (1656-1673) (*Яковенко Н.* Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна. – Київ, 2008. – С. 310; *Gorczak B.* Katalog rękopisów archiwum X. X. Sanguszków w Sławucie. – Sławuta, 1902. – С. 88).

2. Теофіла-Людвіка із Заславських (1654-1709), 1v. дружина Дмитра Вишневецького (з 1671); 2v. дружина Юзефа-Кароля Любомирського (з 1683) (*Яковенко Н.* Українська шляхта... – С. 310; *Czamańska I.* Wiśniowiecscy. Monografia rodu. – Poznań, 2007: *Tablica genealogiczna*).

3. Дмитро Вишневецький (1631-1682), краківський каштелян (1681-1682), великий коронний гетьман (1676-1682) (*Czamańska I.* Wiśniowiecscy... *Tablica genealogiczna*; *Urzędniccy województwa krakowskiego XVI-XVIII wieku.* Spisy / Opr. *S. Cynarski, A. Falniowska-Gradowska.* – Kórnik, 1990. – С. 271; *Urzędniccy centralni i nadworni Polski XIV – XVIII wieku.* Spisy / Opr. *K. Chłapowski, S. Ciara, E. Kądziała, T. Nowakowski, E. Opaliński, G. Rutkowska, T. Zielińska.* – Kórnik, 1992. – С. 213).

4. Юзеф-Кароль Любомирський (1638-1702) (*Zielińska T.* Poczet polskich rodów arystokratycznych. – Warszawa, 1997. – С. 136-138).

5. Лев Данилович (бл. 1228 – бл. 1301), галицький князь. На честь Лева Даниловича назване місто Львів (*Крип'якевич І.* Історія України. – Львів, 1992. – С. 350, прим. до с. 86).

6. Коломан (бл. 1207-1241), син угорського короля Андрія II. Унаслідок Списького договору взимку 1215-1216 рр. був коронований галицьким королем за умови захоплення Галицької землі угорським військом (*Крип'якевич І.* Історія України. – С. 348, прим. до с. 80).

7. Стефан Баторій (1533-1586), польський король (1576-1586) (*Albertrandi.* Panowanie Henryka Walezyusza i Stefana Batorego królów polskich. – Kraków, 1860; *Życiorysy panujących w Polsce od Mieczysława I^{so} do Stanisława Augusta.* – Warszawa, 1861. – С. 90-93; Довідник з історії

України. А-Я / За ред. *І. Підкови, Р. Шуста.* – Київ, 2002. – С. 54).

8. Костянтин-Василь Острозький (1526-1608), київський воєвода (1559-1608), маршалок Волинської землі (1550-1608) (*Ворончук І.* Острозький Василь-Костянтин // Острозька академія XVI-XVII ст. Енциклопедія. – Острог, 2010. – С. 323-327; *Kempa T.* Konstanty Wasyl Ostrogski (ok. 1524/1525-1608), wojewoda kijowski, marszałek ziemi Wołyńskiej. – Toruń, 1997; *Urzędniccy wołyńscy XIV-XVIII wieku.* Spisy / Opr. *M. Wolski.* – Kórnik, 2007. – С. 174); *Ульяновський В.* Князь Василь-Костянтин Острозький: історичний портрет у галереї предків та нащадків. – К., 2012.

9. Тут помилка. Див. прим. 8.

10. Януш Острозький (1554-1620), краківський каштелян (1593-1620) (*Кулаковський П.* Острозький Януш // Острозька академія. – С. 331-333; *Urzędniccy województwa krakowskiego...* – С. 248).

11. Олександр Острозький (бл. 1570-1603), волинський воєвода (1593-1603) (*Ворончук І.* Ковальський М. Острозький Олександр // Острозька академія. – С. 330-331; *Urzędniccy wołyńscy...* – С. 174).

12. Доньками Януша Острозького були: Елеонора († 1618), заміжня 1v. за Геронімом Язловецьким (з 1601), 2v. – за Яном-Єжи Радзивилом (з 1609); Евфрузіна († 1628), заміжня за Олександром Заславським (з 1605). У Януша Костянтиновича були також сини: Василь-Войтех († 1600) та Януш-Володимир (1617-1618) (*Яковенко Н.* Українська шляхта... – С. 308).

13. Див. прим. 12.

14. Див. там само.

15. Про Острозьку ординацію див.: *Кулаковський П.* Острозька ординація // Острозька академія... – С. 314-315; *Яковенко Н.* Українська шляхта... – С. 97; *Akta publiczne do interessu Ordynacyi Ostrogskiej należące.* – S. d., s. 1.; *Volumina legum.* – Petersburg, 1859. – Т. 2. – С. 466; Petersburg, 1859. – Т. 3. – С. 222; *Kardaszewicz S.* Dzieje dawniejsze miasta Ostroga: Materiały do historyi Wołynia. – Warszawa; Kraków, 1913. – С. 216-238, 270-280 та ін.

16. Див. прим. 24.

17. Тут помилка. Олександр Заславський не був київським каштеляном. Див. прим. 24.

18. Владислав-Домінік Заславський (1616-1656), сандомирський воєвода (1645-1649) (*Яковенко Н.* Українська шляхта... – С. 310).

19. Катажина з Собеських, друга дружина Владислава-Домініка Заславського (з 1650) (*Яковенко Н.* Українська шляхта... – С. 310).

20. Ян Собеський (1624-1696), польський король (1674-1696) (*Życiorysy panujących...* – С. 112-115).

21. Олександр-Домінік Любомирський (перед 1693-1720) (*Zielińska T.* Poczet polskich rodów... – С. 138).

22. Маріанна з Любомирських Сангушко (1693-1729), дружина Павла-Кароля Сангушка (1680-1750) (*Zielińska T.* Poczet polskich rodów... – С. 367-368).

23. Див. прим. 22.

24. Олександр Заславський (1581-1629), київський воєвода (1628-1629) (*Яковенко Н.* Українська шляхта... – С. 310).

25. Йдеться про Софію († п. 1636), доньку Януша Заславського та сестру згаданого у прим. 24 Олександра Заславського, заміжно за познанським воєводою Яном

Остророгом (з бл. 1603) (1565-1622) (*Яковенко Н. Українська шляхта...* – С. 310; *Dworzaczek W. Ostrogóg Jan // Polski słownik biograficzny* (далі – PSB). – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1979. – Т. 24. – С. 506-511).

26. Див. прим. 25.

27. Ян-Станіслав Яблоновський (бл. 1600-1647), коронний мечник (1641-1647) (*Сунарски S. Jabłonowski Jan Stanisław // PSB.* – Wrocław; Warszawa; Kraków, 1963. – Т. 10. – С. 220-221; *Urządnicy centralni i nadworni...* – S. 170).

28. Йдеться про Адама-Костянтина (1597-1618) і Януша-Павла (1598-1619) Острозьких (*Вихованець Т. Острозький Адам-Костянтин Олександрович // Острозька академія...* – С. 321-323; *Його ж. Острозький Януш-Павло Олександрович // Там само.* – С. 333-336).

29. «Ярославськими» автор їх іменує від м. Ярослав, де проживала їх мати – Анна Костчанка Острозька.

30. Анна-Алоїза з Острозьких Ходкевич (1600-1654) (*Dobrowolska W. Chodkiewiczowa z ks. Ostrogskich Anna Alojza // PSB.* – Kraków, 1937. – Т. 3. – С. 370-371).

31. Ян-Кароль Ходкевич (1560-1621), віленський воєвода (1616-1621), великий литовський гетьман (1605-1621) (*Dubas-Urwanowicz E. Urwanowicz J. Jan Karol Chodkiewicz.* – Warszawa, 1998. – С. 363-367; *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy. T. 1: Województwo wileńskie XIV-XVIII wiek / Opr. H. Lulewicz, A. Rachuba, P. P. Romaniuk przy współpr. U. Jemialianczuka, A. Macuka.* – Warszawa, 2004. – С. 635).

32. Тут помилка. Ян-Кароль Ходкевич не був коронним гетьманом.

33. Владислав (1595-1648), син Сигізмунда III; польський король Владислав IV (1632-1648) (*Życiorysy panujących...* – S. 100-103).

34. Осман II (1604-1622), турецький султан (1618-1622) (*Галенко О. Османська імперія // Енциклопедія історії України / Голова редкол. В. Смолій.* – Київ, 2010. – Т. 7. – С. 662: *Родовід Османів*).

35. Софія з Острозьких Любомирська († 1622), дружина (з 1613) Станіслава Любомирського (1683-1649), краківського воєводи (1638-1649) (*Яковенко Н. Українська шляхта...* – С. 308; *Zielińska T. Poczet polskich rodów...* – S. 135-136; *Urządnicy województwa krakowskiego...* – S. 238).

36. Див. прим. 35.

37. Катерина з Острозьких Замойська († 1642), дружина (з 1620) Томаша Замойського (1594-1638), коронного канцлера (1635-1638) (*Яковенко Н. Українська шляхта...* – С. 308; *Zielińska T. Poczet polskich rodów...* – S. 467; *Urządnicy centralni i nadworni...* – S. 216).

38. Див. прим. 37.

39. Про ці перипетії див.: *Długosz J. Podział latyfundiów Ostrogskich w roku 1621 // Acta universitatis Wratislaviensis: Historia XVI.* – Wrocław, 1969. – № 108. – С. 3-15; *Вихованець Т. Матеріали з історичної топографії Острога першої третини XIX століття // Острозький краєзнавчий збірник.* – Острог, 2012. – Вип. 5. – С. 229-230.

40. Олександр Конєцпольський (1620-1659), одружений (з 1642) із Йоанною-Барбарою (1626-1653), донькою Катерини з Острозьких та Томаша Замойського (*Przyboś A. Koniecpolski Aleksander // PSB.* – Wrocław, 1967-1968. – Т. 13. – С. 513-516; *Boniecki A. Herbarz Polski.* – Warszawa, 1907. – Cz. 1. – Т. 11. – С. 82; *Zielińska T. Poczet polskich rodów...* – S. 467).

41. Анна з Косток Острозька (1575-1635) (*Kowalska H. Ostrogska z Kostków Anna // PSB.* – Т. 24. – С. 478-479).

42. Ян Костка (бл. 1529-1581), сандомирський воєвода (1574-1581) (*Kowalska H. Jan Kostka // PSB.* – Wrocław, 1968-1969. – Т. 14. – С. 345-348; *Urządnicy centralni i nadworni...* – S. 176).

43. Генрик Валуа (1551-1589), польський король (1573-1575) (*Albertrandi. Panowanie Henryka Walezyusza i Stefana Batorego...*; *Życiorysy panujących...* – S. 88-89).

Автор висловлює подяку колезі Андрію Фелонюку (м. Львів) за допомогу, надану під час написання цієї статті.